

QISA, ANCAQ AĞIR PROLOQ ƏVƏZİ

Yaddaşımın ağır yükü olan Xocalı ile bağlı xatirələrin üzərinə dumanlı, o soyuq fevral gecəsi kimi qara pərdə çəkməyə çalışmasam belə de ləp dəqiq xatırlayaram. Uşaqın yadından çox şey çıxmır axı. Uşaq dedim? Yox, ne Xocalıda, ne də Qarabağın erməni vəhşilikləri ile üzərində qalmış heç bir kənddən uşaq olmayıb. Men daxil heç kim yaşamadı, yaşaya bilmədi uşaqlığını! Biz fiziki inkişaf qanunlarına meydən oxuyaraq körpəlikdən birbaşa yetkinliyə çatmağa məcbur edildik. Ona görə böyük yaddaşı ilə xatırlayırdı. Allah yaratdıqlarının cinayətindən utanıb üz çıxmışdı. Yer üzündən, günahsız körpələrin tükürpədən çıçırtılarını eştirməmək üçün qulaqlarıni tutmuşdu!

...Ve indi, faciənin 30-cu ildönümündə unutmadığımız, unuda bilmədiyimiz insanlıq dramının yaşandığı Xocalı haqqında yazmaq, o soyqrımı şahidləri ilə dərdləşmək üçün keçmiş məcburi köçkünlərin yaşadığı "Qobupark"da 3-cü binanın 10-cu mənzilinin qapısını döyüb 70 yaşı dərdli-yaralı, şəhid anası Məlek Abbasovanın, yaxın qohumları ilə birgə uşaqlığını itirmiş 39 yaşı Xeyrənsə Quliyevanın qonağı olmaq nə qədər ağırdır, bilirsınız mı?

di) gedərik. Bir gecə sehəre kimi ancaq dağın başına çıxa bildik. Onda yoldaşım mənə dedi ki, Məlek, Səadət nece olduğunu görsəm? Dedim, Səadət ne olacaq?! Səadət heç ne olmaz! Qohumlarıyla gedib. Ele arxayınam ki... Allah belə eləmişdi... Men ondan nigaran qalsaydım, yeriye bilməzdim axı. Uşaq da küreyimdə bəbat qarın içinde qalarımdı. Sən deme ele saat 11-de, yoldaşım onu sorusunda Səadət vurulub! Əsgərən tərəfdən Ağdamə səri gedəndə Şümləq var, ora çaitanda ermənilər görüb, "BTR"i tuşlayıblar milletin üstüne. Səadət de yoldaşı ilə getdiyi yerde, orada tek bir güllə dəymışdı. Allah ermənilərin bələsini versin, onlara gün vermesin, güzəran göstərməsin! Bizim əvladlarımızın, körək balalarımızın ne günahı var idi?! Nə günahı var idi ki, bizi bu günlərə saldırlar!

Deyir, qan idi bütün oralar!

- Kişiər qabaqda gedirdi. Dedilər ki, bizi gedərik, qabaqda də nə olsa, biz biləcəyik. Qadınlər bizim arxamızca geləsin. Neçə yer dəyişdik. O dedi, yol bu-

10 nəfər girirdi döyməye. Hamını döyürdüler, doyunca, yorulanınca!

...Tez-tez yuxuma girir Xocalı. Həyətimizi görürəm, ele orada olduğumuz zamanı. Cavan vaxtım, uşaqlar körpə, bax orada nətəhər olmuşuqsa, ele de görürəm...

Teskiniyimiz...

- Allaha şükür, bir teskinliyimiz var ki, şəhidlerimiz qanı yerde qalmadı! 30 il bu acı var idi içimizde ki, Xocalıda, digər facielerde, bir ele günahsız insanımız, no qəder cavanları, əşərlərimiz şəhid olmuşdu, onların qanı, qisası alındı!

Allah rəhmət eləsin şəhidlerimiz! Allah kömək əlsün yaralılarıza! Allah o şəhid analarına səbir versin! İndi özümüz unudub, ancaq Vətən müharibəsində şəhid olanların analarını fikirəsər, yadımızın çıxmırlar. Allah onlara səbir versin! Sağ olsun! Prezidentimizi, çox sağı olsun! Allah Prezidentimizi var eləsin ki, bu xalqı sevindirdi!

"Xocalıdan salamat çıxan olmadı"

Xeyrənsə Quliyeva: Xocalı faciəsi baş verəndə ikinci sınıfə oxuyurdum. Menim uşaqlığım qanlı-qadəli oldu. Bütün o baş verenlər bilər dəqiq də yadından çıxmır. Xatırlayıram ki, məktəbə necə qorxa-qorxa, əyil-əyilə gedirdik. Başımızın üstündən rakətlər, gülələr uçuşdu...

Atam postda olurdu hər axşam. Gecələr paltarmızı çıxarırdıq. Biz 4 uşaq idik ailəde, iki qardaş, iki bacı. Anam bizi qarşısında altındırırdı, özü de bizden qabaqda uzanırdı ki, eve mərni düşsə, ya güllə atsalər bize dəyəsən. Dəyəsə ona dəysin!

Ən çox xatırladığım işə məktəbimizin yollarıdır. Evimizin yanında asfalt yol var idi. Valideynlərimiz bizi qorxudurlardı ki, bax bu yolu o biri tərəfəne keçmək olmaz, orda ermənilər var! Bir də qonşuluqda ermənistəndən qovulmuş ailələr yaşayırdı, onların uşaqları ilə oynadığımızı xatırlayıram...

Faciə zamanı dayım, nənəm, baba şəhid oldular. Balaca dayım 9 yaşındaydı, hər iki valideyini itirdi. Xocəli balaca bir şəher idil, ona görə orada yaşayışlarının əksəriyyəti qohum idil bir-biri ilə. O faciədə şəhid olanların hamisi sağ qala bilənlərin hamisini yaxını, eziyi idil. Ele ailə olmadı ki, şəhidi, yaralısı, itkiyi olmasın, o acıları yaşamasın! Ona görə deyərdim ki, Xocalıdan salamat çıxan olmadı. Danışmaq o qədər ağırdır ki...

Əvvəl Ağdamə gəldik, oradan Bərdəyə... Nə deyim, məcburi köçkünlükün eziyyətlərini yaşamadığımız yer olmadı. Son zamanlar isə Bakının Nərimanov rayonunda yataqxananın zirzəmisi məskunlaşmışdı. Çox sağlam olşular Prezidentimiz, Mehriban xanım, baxıdan beş şəraitli menzil verdilər.

Özüm də, uşaqlar da geri qayıdağızımızın günün xəyallarını qururuq. Ancaq gedib o qədər itirdiyimiz insanları tap-mayanda...

...Ve epiloq yerinə

Cavab vere bilmədiyin suallar özür insanı. Ve hərən mənə ele gelir ki, ölümün soyuq nəfəsinə yaxınlarının qana batmış ruhsuz bedənlərindən, başlarının üstündən təsadüfen dəyəmeden öten gülələrden, məmələrden duyanlar yenidən doğulmuş insanlardır. "Olüb", sonra təzəden dirilən, həyatına davam edən və ya etmeye məcbur olan! Əger dözbəydayanıb bir Xocalı sakininin, Xocalı faciəsi şahidinin hər üreyin qaldıra biləmeyeći dərdinə, faciesinə sona qədər qulad asa bilsəniz sözsüz nə demək istədiyimi bileyəcəsiniz. Teskinlik, təselli vərəməyə söz o qədər acıcidir ki, yalnız Allähən bütün şəhidlərimizə, bütün günahsız Xocalı qurbanlarına rəhmət dileməklə kifayətlənməli olursan. Allah rəhmət eləsin!

Mahir Rəsuloglu,
"iki sahil"

"Ölüm"dan sonrakı HƏYAT?!

XOCALI SAKİNLƏRİ İLƏ DƏRD'LƏŞMƏ...

dəfə zirehli maşınlar, tanklarla doldular şəhərə. Ele ailə oldu ki, qaćmağaja imkan tapmadı, qapını açıb hərmişini evinin içində gülələdilər. Biz şəhərin ayağında olurdum, "quyu"da gizlənmişdik. Geçə saat 12-yə İsləmiş olardı, xəber geldi ki, Xocalının baş tərəfindən ermənilər şəhərə giriblər artıq. Hami başı alovlu qaćmağaja başlıdı. O biri uşaqlarını qabaqca vertolyotla çıxara bilmədik. Birçə tezə ailə qurmuş qızım Səadət Xocalıdaydı. Yoldaşı postda olurdu, anası ölmüş, gecələr güllələr mönimlər qalırdı. Sen demə, axırıncı günlərimiş... Altı aylıq

dim ki, yox, ayağimdakı yun corabım, uzunboğaz çəkməm islənsə sonra donacaq ayaqlarım. Hə, orada ele men yaxşı tərəpmişəm, ayaqqabıyla keçərinin coxunun ayağını don vurdur sonra. Ayağimdakları çıxardıq, uşaq da belimde, çay da dizdən yuxarı axır. Bir yandan da qorxurraq, güllə səsi, şartılıtpartılı, o vəzijətde qacaq adamı necə qaçaq. Dedim, ay Allah, sən mənə kömək ol! Bir yandan da uşaqə görə narahat, deyirəm onu salamat keçirim. Ne biliyim, həle neler var qabaqda. Nə ise, bir zülmələ, yixila-dura keçdim, uşaq-

radır, bu dedi, yol buradı... Iz görürük idə dəşürük, bilmirik heç hara getdiyimiz. Azmisdıq! İçimzədə az da olsa çörək götürən de var idi, 3 gün o dağların arasında yarıac, yaritox dolaşır qaldıq. Axşam da deyirdilər ki, girek meşənin derinliyinə, ocaq galayqaq, erməni bizi kənardan görməsin. Nə zülmələr...

Yoldaşım, qaynın, qaynımöglü da o vaxt girov götürürdürlər. Xəber gəldi ki, qabaqda geden kişiləri tutdular. Bildik ki, bizimkilerdi. Hər üçünü Xankəndiyə aparıb orada həbsxanaya salmışdılar. Yoldaşım sonralar deyirdi ki, bizi Xocalının içi ilə Xankəndiyə aparanda maşından baxırdıq, qan idi bütün oralar - başı kesilmiş meytilər, yaralıların qanı! Milləti ele qırımsıdı!

Yoldaşım düz 58 gün esirlikde qaldı. O qədər əzab vermişdilər, o qədər döymüşdülər ki! 100 kilo çəkideki adam 40 kilo çəkide qayıdırdı. Deyirdi ki, hər gün

hamileydi balam! Bir de, dedim axı, nənən qalmışdı mənde. Qalın geyimde saxlayırdımdı gecələr her ehtimala qarşı. Uşağı şəllədim belime, ağır paltar geyinmedi ki, qacaq bilim. Qar o qədər qalın idı ayağını atırdıñ batırıldı qara, dərbt çıxarmaq olmurdı. Xocalıda həle o gecəki qədər qar yağıdı olmamışdı. Qaranlıq idil. Yer yerindən oynamışdı, qacaqçaq düşmüşdü. Balasını axtarın, yoldaşını itirən, camaatçıçıra qalmışdı. Yeni kinolarda ele şəyər görəmişdik, yox, heç kinoda da olmayıb beş! Həm qaranlıq, həm qar, həm de güllə başımızdan necə töküldürdə, ele bil ulduzlar idil. And əlsin Allaha, deyirdin ki, ele ulduzlardır, beş yanır-söñür. Güllə başımızdan ele töküldürdə. Ele kendin içinde o qədər güllə deyib ölen ölü ki!

Ne isə. Qaçanda, həmin bu anası ölmüş Səadəti yolda gördüm. Geldi, məni tapdı. Dedim, qorxma, anan qurban, qorxma! Tütüm elindən! Bizi qədər ayağıda bir kənd var idi, adı yadında qalmayıb, biz Qaçın deyirdik. Həmin kəndi kimi geldik. Orada Səadət menden ayrıldı, dedi yoldaşının bibisigille gedəcək. Ele oradaca elimden qaçı, qus kimi netəher uğub getdi, dönbü baxdır ki, yoxdur. Deyirəm, yəqin o da Allahın işi idi (səsi titrəyir, göz yaşlarını saxlayıb)...

...Qaranlıq, qar dəzən, belimde şələ - uşağı hem bükümsəm, hem de qalan şələ sarısam ki, şüsməsin qışın günü. Nə zülmə! Gəldik Qarqar çayına kimi. Burdan çox adamın qorxusundan ele ayaqqabılı keçdi. Fikirlə-

Ukraynalı deputat: Xocalı qətləmə Qarabağ müharibəsi zamanı ən qəddar və qanlı hadisə olub

Kiyev şəhərində Xocalı soyqrımıının 30 illiyinə həsr olunan "Xocalı soyqrımı ve tarixi paralelli" adlı elmi konfrans keçirilib.

"iki sahil" AZERTAC-a istinadən xəber verir ki, Birleşmiş Ukrayna Azərbaycanlıları Konqresi (BUAK) ilə İctimai Siyasi Prosesler Beynəlxalq Araşdırıcılar Mərkəzinin deputatları, elm, ixtimai və siyasi xadimlər iştirak ediblər.

Xocalı soyqrımı barədə məlumatlı olduğunu bildirən Ukrayna Ali Radasının deputatı, elm, ixtimai və siyasi xadimlər iştirak ediblər.

BUAK sədri, Ukrayna Millət Assambleyasının rehbəri Rövşən Tağıyev çıxış edərək tarixdəki amansız soyqrımları, o cümlədən Ukrayna tarixində baş verən soyqrımları saladalaraq Xocalı soyqrımıının da belə qanlı soyqrımları silsiləsindən olduğunu xatırladaraq paraleller aparıb.

Xocalı soyqrımı barədə məlumatlı olduğunu bildirən Ukrayna Ali Radasının deputatı Yuryi Kameçuk deyib:

"1992-ci ilin qışında həm Azerbaycan, həm de Ukrayna hələ de daha güclü və ultratotalitar ölkələrin zərəri testi altında idil. Belə bir təsir dilqəndən keçəndə qala biləmədi. Azerbaycanın Xocalı şəhərində qanlı hadisələr baş verdi. Dinc əhaliinin qətləmə Qarabağ müharibəsi zamanı ən qəddar və qanlı hadisə olub. Qırqınların bir daha təkrarlanmaması üçün ne edə bilməcəmizdən dənizlər, men yalnız bir şeyə eminəm. Bəzim əsas vəzifəmiz mühə-

ribelər, münaqişələrə səbəb olan sebəbləri arı və qaldırmaqdır. Dostluq və diplomatik əlaqələr, investisiyalar və belə bir tarix sabit dünyaya doğru bir addım olub ilər".

Ukraynalı krim Assosiasiyanının koordinatörü Elvin Kadirov isə çıxış edərək tatarlarla tarixdən baş verən qanlı hadisələrle Xocalı soyqrımı arasında paraleller aparıb.

Daha sonra çıxış edənlər, professorlar Natig Məmmədov, Arif Quliyev, Fərhad Turanlı, İctimai Siyasi Prosesler Beynəlxalq Araşdırıcılar Mərkəzinin rehbəri Samir Adigözəlli, Azerbaycanın İslahətçilərinə səfəri Fərid Şahbazlı və digərləri mövzu ətrafında fikir və təkliflərini səsləndiriblər.

Yer yerindən oynadı və qus kimi ölmənə ucun Seadet!

- Fevral 25-i axşam hückmət eledi. Əvvəl rakətlər, topalar atıldı, bu